

Läsnyckel

Sketna Gertrud och kung

Magnus kalas

författare: Gudrun Wessnert

illustrationer av Jens Ahlbom och
Nils Olof Bergwall

Hegas arbetsmaterial heter nu Läsnycklar – med lite mer fokus på samtal och bearbetning. Vi vill att böckerna ska räcka länge och att läsaren ska aktiveras på olika sätt, och på flera plan. Ibland fokuserar Läsnyckeln mest på innehållet, ibland mer på genren eller formen, det beror på vilken titel det gäller.

Läsnyckeln till *Sketna Gertrud och kung Magnus kalas* kan användas både som lärarhandledning för grupparbeten och gemensamma diskussioner och som ingång för enskild läsning. Uppgifterna syftar till att stärka läsarnas historiemedvetenhet och vi hoppas få igång tankar kring vad en historisk roman kan säga eleverna om deras egen tid. För att inte störa läsflödet har vi valt att ta fram uppgifter som lämpar sig bäst att arbeta med efter läsningen. Välj ut det som passar dina elever!

Efter läsningen – diskutera

Tidsmarkörer

Läs om Gertrud och köksmästarens första möte på sidan 16-17. Vad i texten visar att scenen utspelar sig förr i tiden? Jämför med dina klasskamrater. Har ni reagerat på samma saker?

En kvinna i det kungliga köket

Köksmästaren är orolig för att kungen ska bli missnöjd när han upptäcker att den nya kocken inte är en rask karl utan en rask kvinna. Hade man varit orolig över samma sak i en roman som utspelar sig idag? Varför/varför inte? Lyssna till varandras åsikter och formulera en egen.

Historiska romaner som historieböcker

Slå upp din historiebok och ögna igenom kapitlet om medeltiden. Stanna upp lite här och var och läs ett stycke. Hur är det att läsa om medeltiden i din lärobok jämfört med att läsa om den i *Sketna Gertrud och kung Magnus kalas*? Är det skillnad mellan vad ni lär er? Jämför exempelvis hur följande teman behandlas: Kung Magnus, lag och rätt, råttor,

huvudstaden, Danmark, mat? Vad tror ni att ni minns bäst lärobokstexten eller romanen? Diskutera era läsoplevelser gemensamt.

Om brott och straff, nu och då

Kung Magnus hotar skära tungan av köksmästaren om han inte klarar av att få till festmenyn i tid. Det är ett hårt straff och ofta har vi en bild av medeltiden som en grym och blodig tid, fast forskningen faktiskt visat att rättsväsendet blev strängare efter medeltiden på 1500-talet.

Forskarna har också hittat bevis för att domarna ofta var mildare än vad som stod i lagen. Under medeltiden infördes dessutom böter för att få stridande parter att försonas. Man kunde få böter för dödsmisshandling, ett brott som idag ger fängelse medan stöld, dråp och mord kunde straffas med döden. Under medeltiden var äktenskapsbrott något allvarligt, idag är det inte alls straffbart att vara otrogen. Fundera och samtala kring skillnaderna. Vad kan de bero på, tror ni? Finns det något som är straffbart idag, som ni inte tror kommer att vara det om 100 år?

I Sketna Gertruds Stockholm var det bödeln i kvarteret Helvetet som avrättade dömda fångar. Och det dröjde fram till 1921 innan dödsstraffet avskaffades i Sverige. Det kan tyckas vara länge sedan, men förvånansvärt många unga är idag för dödsstraff. Hur kan det komma sig? Vad anser du om dödsstraff? Och hur tycker du att man ska ställa sig till risken att den dödsdömde kanske inte är den skyldige? Kung Magnus införde systemet med böter i Sverige. Är det ett bra medel för att nå försoning?

Arbeta vidare

Talkshow med Sketna Gertrud

Du och dina kollegor på tv har fått klartecken att sända en intervju med Sketna Gertrud på bästa sändningstid! Uppståndelsen är enorm, ett livs levande vittne från medeltiden har man aldrig tidigare sett i rutan och folk runt om i landet sitter som klistrade framför tv-apparaterna för att höra Sketna Gertrud berätta. Har forskarna haft rätt i sina antaganden om medeltiden eller kommer hon att ställa forskningen på ända?

Arbeta i par eller smågrupper och skriv ner vad Sketna Gertrud svarar i tv-soffan. I början och slutet av intervjun är svaren och frågorna givna, sedan får ni friare händer. Använd fakta ur berättelsen och ur era historieböcker i svaren. Du behöver inte alltid vara exakt utan får hitta på och svara ungefärligt, kanske till och med hitta på. Låt Gertrud berätta ur sitt liv eller hitta på en ursäkt till varför hon inte vill eller kan svara på just den frågan. Sketna Gertrud var slagfärdig och frispråkig, visa det i svaren. Och passa på att lägga till fler frågor till Sketna Gertrud – det är inte var dag vi får in en livs levande syltekona i studion! Avsluta med att framföra era intervjuer för klassen.

Programledaren: Välkommen till programmet "Vem där?". Tack för du ville komma på besök och för att jag får ställa några frågor.

Sketna Gertrud: Tack själv, det är roligt att vara här.

Programledaren: Hur gammal är du?

Sketna Gertrud: Sånt frågar man väl inte en kone heller. Men om du så gärna vill veta kan jag avslöja att jag föddes på medeltiden.

Programledaren: Men den var lång och varade mellan 1050-1520-talet i Sverige. Det är

nästan 500 år.

Sketna Gertrud: Just det, men jag tjänstgjorde på slottet 1336. Det snävar in det hela.

Programledaren: Om vi för enkelhetens skull säger att du var 26 år då, föddes du i Guds år 1310 och är alltså 703 år idag.

Sketna Gertrud: Hyfsad på matte verkar du vara, i varje fall.

Programledaren: Du var en rätt ung fembarnsmamma. Hur var det?

Sketna Gertrud:

Programledaren: Vad önskade du dina barn i framtiden?

Sketna Gertrud:

Programledaren: Du blev tidigt änka, men fann åter kärleken i ditt liv. Berätta om den. Hur lärde ni känna varandra?

Sketna Gertrud:

Programledaren: Du har gått till historien som en av medeltidens bästa kockar och jag vet att många av våra tittare är spända på att få höra hur du lyckades så bra i köket. Är du beredd att dela med dig av ditt framgångsrecept?

Sketna Gertrud:

Programledaren: Du blev syltekona, inte ölgumma, piga, kammarjungfru, nunna eller smörja. Övervägde du aldrig något annat yrke?

Sketna Gertrud:

Programledaren: Kungens köksmästare lär ha sagt att det var svårt att få dig att stanna vi spisen. Ligger det någon sanning i det?

Sketna Gertrud:

Programledaren: Svarta Sara var en trogen följeslagare i ditt liv, men en följeslagare som inte uppskattades av alla. Vem var hon i dina ögon? Och vad har du att säga dem som jämfört henne med djävulen?

Sketna Gertrud:

Programledaren: Ditt namn har en exotisk klang för många av dagens tittare. Hur kom det sig att du fick det?

Sketna Gertrud:

Programledaren: Som kvinnlig kock på slottet var du något av en pionjär. Hur reagerade folk i din närhet?

Sketna Gertrud:

Programledaren: Tack vare din kokkonst kom du nära kung Magnus. Han fick en tidig start på karriären, men avsattes och flydde till Norge 1373. Vad ledde fram till hans flykt?

Sketna Gertrud:

Programledaren: Lite mer kan du väl berätta när hela svenska folket och landets alla historiker sitter bänkade. Vi har hört att han älskade att lagstifta, stämmer det?

Sketna Gertrud:

Programledaren: Och som person, hur var han?

Sketna Gertrud:

Programledaren: *“Jag visste att man inte kunde lita på skåningar”*, lär kungen ha sagt. Det här är svårsmält för många av våra tittare söderöver. Vad låg bakom uttalandet?

Sketna Gertrud:

Programledaren: Det Stockholm du ser utanför studion har förändrats en hel del. Vilka skillnader ser du mellan din och vår stad?

Programledaren:

Sketna Gertrud:

Programledaren:

Sketna Gertrud:

Programledaren:

Sketna Gertrud:

Programledaren:

Sketna Gertrud:

Programledaren: Tack för att du tog dig tid att besvara alla dessa frågor! Du har gjort vetenskapen en stor tjänst.

Sketna Gertrud: Ja, tack själv. Det var verkligen trevligt att få vara här, men nu måste jag hem och ta ut en ny kreation ur ugnen.

Hur jobbar en historiker?

Sketna Gertrud har funnits. Det vet vi. Hon levde i Stockholm på 1300-talet och lämnade efter sig en receptsamling som Gudrun Wessnert senare anpassat så att vi ska kunna smaka på medeltidsmat. På sidan 125 beskriver hon hur man tror att det gick till när receptsamlingen hittades och hur hon som historiker arbetat med den. Under och omkring oss, i källare och i marken ligger historien begravd, ändå vet vi långt ifrån allt om hur det var förr. Boka in ett besök på Stockholms medeltidsmuseum, be en historiker komma och föreläsa om hur han/hon jobbar för att få reda på hur människor hade det förr och gå igenom olika sätt att forska med din historielärare.

I en 1300-tals garderob

Snabelskor, stylvor, hosor, dok, förkläden, kjortlar och koltar är alla plagg ur en medeltida garderob, men hur såg de ut? Gör efterforskningar och rita av kläderna eller klipp ur plaggen som silhuetter i färgat papper. Häng upp dem med hjälp av lite sytråd i taket eller i fönstren – snyggt medeltidspynt!

Å hjärtat det bankar

Den bredaxlade bödeln från helvetet, tornerspelaren Rutger från Tyskland och den rundmagade Herman borgmästaren stod på rad för att få fria till Sketna Gertrud, men det var inte sprudlande kärlek som fick dem att brinna av iver. Herman hade kanske snarast förälskat sig i hennes aladåber och Rutger hade ju lovat att fria mot att få komma upp ur källarhålan. Låt friarna komma till tals och skriv ner deras frierier. Bre på ordentligt så att de får Gertrud på fall och läs upp era frierier för varandra.

Lajva och smaka på medeltiden

Provlaga ett eller flera recept ur Sketna Gertruds receptsamling och bjud in till medeltidsfest med medeltidsmusik och levande ljus. Prova på att jonglera som gycklare, pynta med färgglada vimplar och klä ut er. Har ni hemkunskap på schemat eller tillgång till ett stort kök på skolan, hör efter om ni får använda det.

Kolla även in fenomenet lajv som en förberedelse för festen. Det hjälper er att komma i stämning.

Här får du några glimtar av hur det kan gå till:

<http://www.youtube.com/watch?v=HEo8WUw2UWI> (Järna medeltid- och lajvförening iscensätter ett riddarslag)

Och här en reklamsnutt för en lajvskola:

<http://www.youtube.com/watch?v=rQsosRjWF8>

De som sysslar med levande rollspel s.k. lajv intresserar sig verkligen för hur det var förr. Lajv har blivit en populär hobby där varje deltagare spelar en historisk roll, ibland är personen påhittad, ibland finns det en historisk förlaga. Man träffas, bestämmer en miljö för rollspelet, klär ut sig, uppför sig och pratar som personen. Lajv är nästan som improvisationsteater fast utan publik och med noggranna förberedelser.

Vi i historieböckerna

Om hundra år kommer man att läsa om oss i historieböckerna. Vad tror du kommer att vara det man skriver mest om? Kommer det i backspegeln att finnas en motsvarighet till digerdöden i vår tid? Kommer kungen att vara en viktig historisk person? Vad kommer man att tycka om våra matvanor om vårt sätt att ta hand om våra sjuka? Diskutera och gör gemensamt en minneskarta. Dela sedan upp klassen i mindre grupper och låt varje grupp skriva ett stycke om ett av ämnena på minneskartan så som de tror att ämnet kommer att omskrivas i en historiebok från 2413.

Tillmälen

Ditt fä! Din drulle! Din sprätt! Din pisspotta! Din snattergoja! är exempel på nedsättande skällsord ur boken, men som ingen skulle bli särskild upprörd av att höra idag. Det beror på att skällsord förändras över tid. Det som uppfattades som kränkande förr, behöver inte längre vara det. Ordet *oäkting* t ex är ett gammalt ord för barn som fötts utanför äktenskapet. Det upprör knappast någon längre, eftersom det för de flesta inte längre spelar roll om föräldrarna är gifta eller inte. Vilka skällsord som gör någon arg beror på vem som säger vad, till vem, när och hur. Fundera på vilka ord som upplevs som kränkande idag. Hade de upplevts likadant på medeltiden tror du? Varför/varför inte? Ni kommer att märka hur mycket skällsord har att säga om den tid vi lever i.

Mycket läsnöje!